

УДК 911.37:2:39:338.48](477.87)=161.2(045)

Медвідь Лариса Іванівна

Мукачівський державний університет,
м. Мукачево, Україна, e-mail: me_lar@ukr.net

Кампов Надія Семенівна

Мукачівський державний університет,
м. Мукачево, Україна

Махлинець Сергій Степанович

Мукачівський державний університет,
старший викладач м. Мукачево, Україна

ЕТНОРЕЛІГІЙНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Мета. Метою статті є розгляд етнічних та релігійних особливостей населення Закарпатської області з позиції використання в розвитку туризму.

Методика. Методичні засади дослідження полягають в синтезі та аналізі статистичних матеріалів щодо етнічних та релігійних особливостей населення регіону з подальшим використанням в розвитку туризму. При цьому застосовувались методи аналізу та опису.

Результати. Визначено, що населення області надзвичайно розмаїте за своїм національним складом, а це зумовлює його поліконфесійність. Етнос разом з релігією формують етнорелігійність, яка є важливим фактором розвитку туристичної галузі регіону.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні поняття «етнорелігійність» та застосуванні його у формуванні етнорелігійного простору регіону з врахуванням особливостей розвитку туристичної галузі.

Практична значимість дослідження передбачає врахування етнорелігійності території у розвитку туристичної галузі, зокрема релігійного туризму.

Ключові слова: етнічність, релігійність, етнорелігійність, етнорелігійний простір, національний склад, конфесійний склад, етногеографічна структура населення.

УДК 911.37:2:39:338.48](477.87)=161.2(045)

Медвидь Лариса Ивановна

Мукачевский государственный университет, г.
Мукачево, Украина, e-mail: me_lar@ukr.net

Кампов Надежда Семеновна

Мукачевский государственный университет, г.
Мукачево, Украина

Махлинец Сергей Степанович

Мукачевский государственный университет, г.
Мукачево, Украина

ЭТНОРЕЛИГИОЗНОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА

Цель. Целью статьи является рассмотрение этнических и религиозных особенностей населения Закарпатской области с позиции использования в развитии туризма.

Методика. Методические основы исследования заключаются в синтезе и анализе статистических материалов в отношении этнических и религиозных особенностей населения региона с последующим использованием в развитии туризма. При этом применялись методы анализа и описания.

Результаты. Определено, что население области чрезвычайно разнообразно по своему национальному составу, а это предопределяет его поликонфесийность. Этнос

вместе с религией формируют этнорелигиозность, которая является важным фактором развития туристической отрасли региона.

Научная новизна заключается в обосновании понятия «этнорелигиозность» и применении его в формировании этнорелигиозного пространства региона с учетом особенностей развития туристической отрасли.

Практическая значимость исследования предполагает учет этнорелигиозности территории в развитии туристической отрасли, в частности религиозного туризма.

Ключевые слова: этничность, религиозность, этнорелигиозность, этнорелигиозное пространство, национальный состав, конфессиональный состав, этногеографическая структура населения.

UDC 911.37:2:39:338.48J(477.87)=161.2(045)

Medvid Larisa Ivanivna

Mukachev State University, Mukachev Ukraine,
e-mail: me_lar@ukr.net

Kampov Nadia Semenivna

Mukachev State University, Mukachev Ukraine

Makhlinets Sergii Stepanovych

Mukachev State University, Mukachev Ukraine

ETHNO-RELIGIOSITY OF THE POPULATION OF THE TRANSCARPATHIAN REGION AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM

Purpose. The purpose of the article is to consider the ethnic and religious characteristics of the population of the Transcarpathian region from the standpoint of use in the development of tourism.

Methods. The methodological principles of the research consist in synthesis and analysis of statistical materials concerning ethnic and religious characteristics of the population of the region with the further use in the development of tourism. In this case, the methods of analysis and description have been used.

Results. It has been determined that the population of the region is extremely diverse in its national composition, which determines its polyconfessional character. Ethnology, together with religion, forms ethno-religiosity, which is an important factor in the development of the tourism industry in the region.

Scientific novelty. The scientific novelty consists in substantiating the concept of ethno-religiosity and its application in the formation of the ethno-religious space of the region, taking into account the peculiarities of the development of the tourism industry.

The practical significance. The practical significance of the study involves taking into account ethno-religiosity of the territory in the development of the tourism industry, in particular religious tourism.

Key words: Ethnicity, religiousness, ethno-religiosity, ethnic-religious space, national composition, confessional composition, ethno-geographic structure of the population.

Постановка проблеми. Територія Закарпатської області надзвичайно розмаїта за своїм національним складом. Тут переплелися економічні, політичні, національні інтереси сусідніх держав. Вони відбилися на культурно-історичних традиціях та релігійних поглядах місцевих жителів. Етнічна та релігійна толерантність місцевих жителів є яскравим прикладом того, що релігія відіграє визначну роль у розвитку суспільних відносин. Тому дослідження етнорелігійності області на конфесійному і

територіальному рівнях є актуальним і перспективним для подальших наукових пошуків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На території Закарпатської області проживають представники понад 100 національностей, це поліетнічний, багатоконфесійний регіон, де переплелися не лише культури, мови, традиції, звичаї, а й релігії. Питанням етнічності та релігійності населення регіону присвячено чимало досліджень, зокрема, поліетнічність населення розглянута в роботах В. Джамана, А. Доценка, Я.Жупанського, О. Шаблія, К. Мезенцева, М. Дністрянського, Е. Лібанової, Л. Руденка та ін.; особливості релігійного соціуму та релігійної мережі висвітлено в роботах М.Зана, В.Габореця, М. Макара, І.Миговича; в роботах О. Бейдика, І. Винниченка, Т. Божук, С. Кузика, О. Любіцевої, О. Чміля і І. Школи та ін. розглядаються питання розвитку релігійного туризму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, ще недостатньо досліджені питання етнорелігійних особливостей регіону та можливостей їх використання в туризмі.

Постановка завдання. Основним завданням публікації є проведення дослідження етнорелігійності населення Закарпатської області з позиції його використання в розвитку туристичної галузі.

Виклад основного матеріалу. Релігія і етнос є об'єктом постійної уваги різних наук, кожна з яких у своєму контексті аналізує їх сутність, функціональність, специфічний аспект їх взаємодії тощо. Розвиваючись разом з етносом, його релігія сприяє формуванню народу та етнорелігійності. Етнорелігійність – (відповідник етноконфесійність лат. Confessionalis) – віросповідний; той, що стосується віровизнання) – диференціація груп людей чи індивідів на основі їхньої етнічної приналежності та релігійного віросповідання [9]. Внаслідок взаємодії релігійної та етнічної складової формується етнорелігійний простір – територія, на якій існують різні релігії, пов'язані з тими чи іншими етнічними спільнотами [2]. Складовими етнорелігійного простору є релігійний простір та простір етнічності, межі яких не завжди відповідають один одному, тому, що в релігійному просторі можуть знаходитись як одна, так і декілька етнічностей. Різним етнічностям притаманні різні релігії (системи вірувань), а окрема етнічність може сповідувати як одну, так і декілька релігій. В одному релігійному просторі можуть знаходитись як одна, так і декілька етнічностей. В межах етнорелігійного простору відбувається взаємодія та взаємовплив релігійного (релігійних) простору (просторів) з етнічністю (етнічностями).

Етнічність є взаємопов'язана із релігійним простором, вони взаємодіють, взаємовпливають та взаємозмінюються у процесі свого розвитку. Етнозберігаюча роль релігії розкривається у житті всіх національних спільнот регіону, є дієвим інструментом співробітництва між народами та сприяє утвердженню принципів толерантності, взаєморозуміння й злагоди. Врахування етнорелігійності території є

важливим елементом соціально-економічного розвитку тому, що враховує етнічну та релігійну специфіку регіону.

Етнорелігійність Закарпатської області визначається особливостями, які пов'язані з культурно-історичними традиціями. Тут перехрещуються не лише економічні, політичні, національні, але й релігійні інтереси сусідніх держав. На території регіону знаходяться унікальні релігійні об'єкти, які формують її етнорелігійний колорит, і є вагомим туристичним ресурсом.

Населення області надзвичайно розмаїте за своїм національним складом. На території області проживають представники понад 100 національностей. За національним складом у Закарпатській області, згідно з даними перепису 2001 р., домінують українці (80,5%); серед найчисельніших національних меншин фігурують угорці (12,1%), румуни (2,6%) та росіяни (2,5%); 1,1% складають роми [1]. Частка словаків (0,5%), німців (0,3%), білорусів (0,1%), євреїв (0,04%), поляків, вірмен та інших є незначною, але вони відіграють важливу роль у конфесійній приналежності жителів краю. У сукупності українці, угорці та румуни краю становлять 95,1 % населення Закарпатської області.

За адміністративно-територіальним поділом у регіоні виділено 13 адміністративних районів у більшості з яких переважає українське населення. Ряд районів – Мукачівський, Свалявський, Іршавський, Міжгірський та Воловецький знаходяться в центрі та на сході і не мають кордонів з іноземними державами. У Міжгірському, Воловецькому та Іршавському районах частка українського населення становить 99%. Це пояснюється, насамперед, географічним розташуванням цих районів та їх межуванням із сусідніми областями України. Єдиний район Закарпатської області, у якому українці не домінують – Берегівський, який є традиційним осередком угорського населення. В цьому районі проживає 48% угорців області і третина угорського населення всієї України. Значна частка угорського населення проживає в Ужгородському районі (33,4%). Районами компактного розселення угорців частково є Виноградівський (26,2%) та Мукачівський (12,7%) райони. В Хустському та Тячівському районах компактність угорського населення є незначною і становить відповідно 3,9% та 3,0% [6].

В Україні нараховувалося 156, 6 тис. угорців і з них 151, 5 тис. в Закарпатті. Населення угорської етнонаціональної меншини компактно розселене в прикордонній смузі Закарпатської області, а також в окремих поселеннях центральних та північних районів. Ареал розселення угорців простягається широкою смугою вздовж південної частини Ужгородського, Мукачівського районів, охоплює Берегівський (крім поселень Квасова, Велика Бакта, Гуньяді, Затишне, Каштаново, Свобода, Бадів, Бакош, де переважають українці) та більшу частину (крім крайньої північної) Виноградівського районів. Окрім цього, угорці належать до найбільш численних етнічних груп в Вишковому, Хусті, Тячеві, Солотвині, Рахові, Кобилецькій Полянні, Ясінях. Угорці є найбільш компактно розселеною

етнонаціональною групою серед усіх національностей Закарпатської області, а показник етнічної спільності угорської меншини дорівнює 0,117.

Близько 21 % усіх етнічних румунів, які проживають в Україні, компактно розселені в Закарпатській області. Румунській національній меншині належить третє місце в етнонаціональній структурі населення області. Воно компактно проживає на так званій території «історичного Марамуреша» у двох районах області – Тячівському (дев'ять населених пунктів – 21,3 тис. – (66,1%)) і Рахівському (чотири населених пункти – 2,9 тис. (32,7%)), хоча з Румунією межують чотири райони області – Рахівський, Тячівський, Хустський, Виноградівський. В інших районах та містах краю румунське населення представлене чисельними етнічними групами. Українські громадяни-етнічні румуни компактно розселені в населених пунктах прикордонної смуги одного з найбільших районів Закарпаття – Тячівського – селищах і селах – Солотвино, Діброва (Нижня Апша), Подішор, Пещера, Бескеу, Корбунешть, Глибокий Потік, Великий Боуц та Малий Боуц, Топчино, а також Рахівського району – Добрик, Середнє Водяне, Біла Церква, Плаюц, Добрик.

Словацька національна меншина в межах Закарпатської області є нечисельною. Поселеннями, де вагому частку становлять словаки, є м. Ужгород та села Ужгородського району (Гута, Глибоке, Середнє, Минай, Сторожниця, а також село Ремети Перечинського району.

Населення німецької національної меншини суттєво скоротилося внаслідок еміграційних процесів, пов'язаних з виїздом на постійне місце проживання до Німеччини. Сьогодні етнічні німці компактно проживають у невеликих селах поблизу Мукачева, зокрема, в Павшині, Шенборні, Софії, Кучаві, Кендерешеві, Великому Коропці, Лаловому та становлять понад 10 % населення Комсомольська, Руської Мокрої, Усті-Чорної Тячівського району.

Найбільші ареали дисперсного розселення циганської етнічної групи знаходяться навколо Ужгорода, Мукачева, Берегова, а також у смт. Королево Виноградівського району.

Населення міст і селищ області вирізняється і мовною строкатістю. Основна частина населення області (81%) розмовляє українською мовою, 13% володіє угорською мовою, по 3% припадає на тих, хто володіє російською й румунською мовами. Виразне домінування угорськомовного населення відстежуємо у міських поселеннях: Вилок, Батьово, Берегове, значна концентрація носіїв угорської мови наявна також у Вишково, Чопі, Тячеві. Найвища концентрація російськомовного населення характерна для найбільших міст області. 57% населення Солотвино володіє румунською мовою, 24% – угорською.

Багатонаціональний склад населення Закарпатської області зумовлює його поліконфесійний характер, релігійно-церковні особливості якого пов'язані з культурно-історичними традиціями, які проявляються в економічних, політичних, національних та релігійних інтересах сусідніх держав. Регіон і сьогодні є перехрестям латинської і візантійської

культури, західного і східного християнства, в якому збереглися «святі місця» католицизму, православ'я, іудаїзму, протестантизму, вірменської церкви.

Сьогодні в Закарпатській області нараховується 1953 релігійні організації 37 віросповідань, течій і напрямів, з яких: 1815 релігійних громад, 61 монастирів, 6 духовних навчальних закладів, 8 релігійних братств, 9 місіонерських товариств, 3 центри, 15 управлінь. Релігійними організаціями видається близько 20 періодичних видань. У релігійних громадах області працює 1982 священнослужителів. Кадри священнослужителів, дияконів, учителів недільних шкіл та церковного персоналу готують шість духовних навчальних закладів та 1074 недільних школи [3]. Віряни задовольняють свої молитовні потреби у 1582 культових спорудах та приміщеннях, пристосованих під молитовні, з яких у власності релігійних громад – 1324 храмів та молитовних будинків. Частка забезпеченості релігійних організацій області культовими будівлями становить 81% [4].

За конфесійним складом та рівнем впливу на життя закарпатців перше місце посідає православна церква – Українська православна церква (УПЦ) [7], Українська православна церква – Київський патріархат та Українська автокефальна православна церква, які станом на 01.01.2017 року нараховували 702 релігійні громади. Домінуючою релігійною громадою в всіх районах області є УПЦ: у Великоберезнянському районі – 34 зареєстровані громади (50,7%), у Виноградівському районі – 47 громади (30,3%), Іршавському – 43 громади (47,2%), Міжгірському – 40 громади (51,3%), Мукачівському районі та м. Мукачево – 99 громад (39,8%), Перечинському – 21 громади (36,9%), Рахівському – 43 громади (38,8%), Свалявському – 33 громади (43,4%), Тячівському – 78 громади (40,4%), Ужгородському – 46 громади (30,5%), Хустському районі та м. Хуст – 48 громад (47%) [5]. Третьою за кількістю громад (24 громади, 17,1%) УПЦ є лише в Берегівському районі та м. Берегові – це зумовлено геопросторовим чинником межування території району з Угорщиною та домінуванням угорськомовного населення.

Важливу роль в церковно-релігійному житті населення Закарпатської області відіграє католицька релігія, яка представлена двома напрямками – греко-католицьким та римо-католицьким. Вони представлені Мукачівською єпархією та Мукачівською дієцезією.

Українська греко-католицька церква за кількістю вірників та громад в регіоні займає друге місце (після православної церкви), а греко-католиками себе вважає майже 20% населення регіону. Найбільша кількість зареєстрованих релігійних громад греко-католицька церква має в Мукачівському районі та м. Мукачеві – 62 громади (24,9%), Виноградівському – 43 громади (27,7%), Ужгородському – 43 громади (26,9%), Тячівському – 39 громади (20,2%), Міжгірському – 29 громади (37,2%), Іршавському – 25 громад (27,8%), Рахівському – 27 громад (24,3%), Берегівському районі та м. Берегові – 24 громади (17,1%),

Хустському районі та м. Хуст – 23 громади (22,5%) [5]. Менше громад цієї церкви зареєстровано у Воловецькому та Великоберезнянському районах, де більшість населення відносить себе до парафіян української православної церкви.

Римо-католицька церква нараховує понад 100 зареєстрованих громад, більшість парафій яких знаходиться в районах компактного проживання угорської, словацької та німецької національної меншини. Найбільше вірників цієї церкви є в Берегівському районі та м. Берегові, Мукачівському районі та м. Мукачеві, Виноградівському, Рахівському та Тячівському районах.

Особливе місце в релігійно-церковному житті населення Закарпатської області належить Закарпатській реформаторській церкві. Абсолютну більшість її вірників складає населення угорської національної меншини. Найбільше зареєстрованих громад церква має в Берегівському районі та м. Берегові, Виноградівському та Ужгородському районах, що пов'язано з історичними чинниками. Кількість зареєстрованих релігійних громад Закарпатської реформаторської церкви в районах області скорочується в міру віддаленості території районів від кордонів з Угорщиною.

Окрім так званих традиційних релігій та їхніх конфесій в області діє низка неорелігійних громад, а також малочисленні громади східних культів.

Всім релігійним організаціям національним меншин створено сприятливі умови для сповідання своєї релігії та задоволення релігійних потреб згідно власних історичних та етнокультурних традицій.

Етнічні особливості населення Закарпатської області тісно пов'язані з сакральними осередками народів, які формують етнорелігійний колорит, який є вагомим туристичним ресурсом. Значна кількість культових споруд та зразків унікальної храмової архітектури яскраво репрезентують регіональну культурну спадщину, і мабуть, є найціннішим внеском краю у світову мистецьку скарбницю.

Кожна з етнічних груп Закарпаття створила свій стиль дерев'яної церкви. Дерев'яні храми Закарпаття дивовижні та цікаві тим, що побудовані без єдиного цвяха народними майстрами на протязі XV-XIX ст. Ці старовинні архітектурні шедеври – свідчення високого рівня майстерності закарпатських умільців. Virізняють п'ять стилів закарпатських дерев'яних церков, три з яких: лемківський, бойківський та гуцульський названо за етнонімами Карпат, а готичний і бароковий засвідчують зв'язок із Заходом.

У верхів'ях річки Уж домінують невимовно досконалі в пропорціях бойківські церкви. Бойківській стиль є початковим варіантом дерев'яних храмів у Карпатах: храм тризубний, триверхий з шатровими верхами та кількома заломами. Такій церкві властивий рівномірний розподіл об'ємів споруди.

Лемки – найзахідніша група українських горян – створили свій стиль церкви в результаті поєднання стародавніх українських шатрових ступінчастих верхів і високої вежі з розвинутим бароковим завершенням. Лемківські дерев'яні церкви мають над навою та вівтарем такі ж шатрові пірамідальні верхи, як і бойківські. Над бабинцем виростає висока вежа з розвинутим бароковим завершенням [8].

Гуцульський стиль має хрестоподібну форму і складається з п'яти зрубів. Однокупольний п'ятизрубний «гуцульський» храм відрізняється своєю компактністю і стрункістю.

Дійшли до сучасників і справжні муровані готичні храми, які дуже рідко зустрічаються на території України. Готичний стиль найбільш повно представлений в Берегівському і Виноградівському районах. Одна із перших кам'яних готичних церков була зведена на Закарпатті в XIII ст. в с. Вишково Хустського району. В м. Берегово зберігся старовинний католицький костел XII-XIV ст.

В Ужгороді знаходиться один із найцікавіших в архітектурному та історичному плані – Хресто-Воздвиженський греко-католицький собор. В 1640 р. його, як костел колегії для єзуїтів, почав будувати граф Янош Другет. На проханням просвітника Закарпаття єпископа Андрія Бачинського австрійська імператриця Марія Терезія в 1775 р. передала храм і колегію Греко-католицькій церкві. Згодом сюди з Мукачева була перенесена резиденція єпископа. Кафедральний собор часто перебудовувався, вбираючи архітектурні стилі різних епох. Серед безлічі цікавих фресок тут знаходиться композиція видатного закарпатського художника Йосифа Бокшая – «Воздвиження Чесного хреста». Декілька років назад із Ватикану сюди привезли частину Животворящого хреста, на якому був розп'ятий Ісус Христос. В підземеллях собору поховані єпископи Греко-католицької церкви. З гробниці в престол були перенесені мощі єпископа-мученика Блаженного Теодора Ромжі.

Важливим елементом формування етнорелігійності населення Закарпатської області є монастирі. Вони є важливим елементом духовної та історико-культурної спадщини регіону, який позитивно впливає на розвиток релігійного туризму. Об'єктами туристичного інтересу можуть стати понад 40 монастирів області. Вони є характерними культовими спорудами греко-католицької, православної і римо-католицьких церков.

Висновки. Отже, етнорелігійність населення Закарпатської області є важливою передумовою розвитку туристичної галузі. Багатонаціональний склад населення та особливості його релігійно-церковного життя сприяють високій забезпеченості регіону релігійними об'єктами. Вони показують ставлення населення до духовності та слугують об'єктами туристсько-екскурсійного показу. Кожна етнічна група регіону має «свої» релігійні об'єкти, більшість з яких – унікальні за старовинною побудовою, святими місцями, мощами святих та мучеників і безпосередньо пов'язані з історією та строкатим життям населення регіону. Культові споруди Закарпатської області є вагомим фактором розвитку релігійно-церковного життя

національних меншин, а також вагомим елементом розвитку релігійного туризму, як паломницького так і екскурсійного. Варто зауважити, що йдеться не лише про елементи традиційної храмової архітектури, що мають виражені місцеві етнічні особливості (як наприклад, дерев'яні храми). Важливою перевагою даного регіону, зокрема на міжнародному туристичному ринку, є наявність унікальної та різноманітної історико-архітектурної культової спадщини різних епох (XII – XIX ст.), що формує образ сучасної української культури.

Список використаних джерел:

1. Головне управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>
2. Євтух В.Б. Етнічність: енциклопедичний довідник / В.Б.Євтух; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. – Київ: Фенікс, 2012. – 396 с
3. Звіт про забезпеченість церков і релігійних організацій України культовими будівлями та приміщеннями, пристосованими під молитви станом на 01.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>.
4. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>
5. Матеріали Управління національностей та релігій Закарпатської ОДА. – Режим доступу: <https://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/497.htm>
6. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України – Режим доступу: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
7. Релігійні вподобання населення України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/religiyni-vpodobannya-naselennya-ukrayiny>
8. Симочко Г.В. Туристична привабливість сакральних об'єктів Закарпаття / Г.В.Симочко //Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки.
9. Шаповал Л.І. Словник етнографічних (етнологічних) понять і термінів: Довідник / Л.І.Шаповал. – Полтава, 2009. – 268с.

Список использованных источников:

1. Главное управление статистики в Закарпатской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>
2. Евтух В.Б. Этничность: энциклопедический справочник / В.Б.Евтух; Нац. пед. ун-т имени М.П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. - Киев: Фенікс, 2012. – 396 с
3. Отчет о сети религиозных организаций в Украине по состоянию на 01.01.2017 г.. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>
4. Отчет об обеспеченности церквей и религиозных организаций Украины культовыми зданиями и помещениями, приспособленными под молитвы состоянию на 01.01.2017 г.. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>.
5. Материалы Управление национальностей и религий Закарпатской ОДА.- Режим доступа: <https://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/497.htm>
6. Численность и состав населения Украины по итогам Всеукраинской переписи населения 2001 года [Электронный ресурс] / Государственный комитет статистики Украины - Режим доступа: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
7. Религиозные предпочтения населения Украины. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://infolight.org.ua/content/religiyni-vpodobannya-naselennya-ukrayiny>

8. Симочко Г.В. Туристическая привлекательность сакральных объектов Закарпатья / Г.В.Симочко // Научный вестник Волынского национального университета имени Леси Украинский.
9. Шаповал Л.И. Словарь этнографических (этнологических) понятий и терминов: Справочник / Л.И.Шаповал. - Полтава, 2009. – 268с.

References:

1. Holovne upravlinnya statykyky u Zakarpat-s'kiy oblasti [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua>.
2. Yevtukh V.B. Etnichnist: entsyklopedychnyy dovidnyk / V.B.Yevtukh; Nats. ped. un-t imeni M.P. Drahomanova, Tsentr etnogloballykyky. – Kyiv: Feniks, 2012. – 396 s.
3. Zvit pro merezhu relihiynykh orhanizatsiy v Ukrayini stanom na 01.01.2017 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>
4. Zvit pro zabezpechenist tserkov i relihiynykh orhanizatsiy Ukrayiny kultovymy budivlyamy ta prymishchennyamy, prystosovanyy pid molytvy stanom na 01.01.2017 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive>.
5. Materialy Upravlinnya natsional'nostey ta relihiy Zakarpatskoyi ODA.– Rezhym dostupu: <https://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/497.htm>
6. Pro kilnist ta sklad naseleण्या Ukrayiny za pidsumkamy Vseukrayinskoho perepysu naseleण्या 2001 roku [Elektronnyy resurs] / Derzhavnyy komitet statykyky Ukrayiny – Rezhym dostupu: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
7. Relihiyni vpodobannya naseleण्या Ukrayiny. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://infolight.org.ua/content/religiyni-vpodobannya-naseleण्या-ukrayiny>
8. Symochko H. V. Turystychna pryvablyvist sakralnykh ob'yektiv Zakarpattya / H.V. Symochko //Naukovyy visnyk Volynskoho natsional'noho universytetu im. Lesi Ukrayinky. – 2011. – № 18.– S. 142-147.
9. Shapoval L.I. Slovnyk etnografichnykh (etnolohichnykh) ponyat i terminiv: Dovidnyk / L.I.Shapoval. – Poltava, 2009. – 268s.